

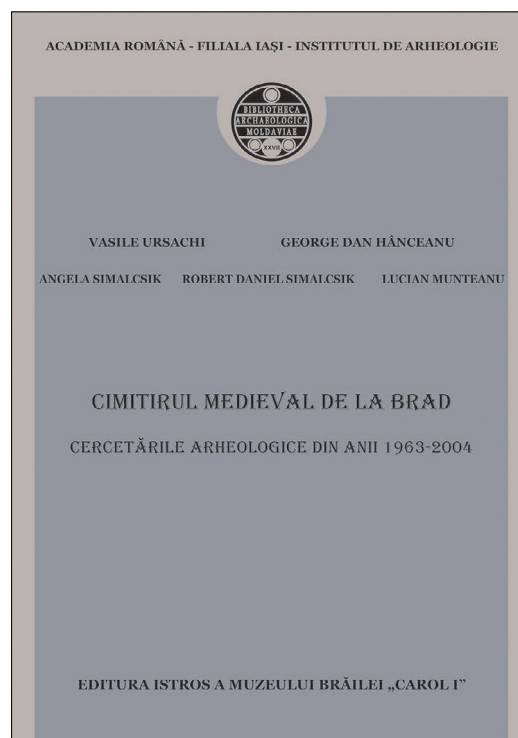
**Vasile Ursachi, George Dan Hânceanu, Angela Simalcsik,
Robert Daniel Simalcsik, Lucian Munteanu, Ana Boldureanu, Silviu Oța,**
Cimitirul medieval de la Brad: cercetările arheologice din anii 1963-2004, Brăila,
Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2020, 710 p. ISBN 978-606-654-371-2

Apariția unei noi lucrări în domeniul arheologiei medievale din Moldova reprezintă un prilej de bucurie pentru cei interesați, deoarece presupune completarea bazei de date arheologice și noi oportunități în interpretarea sau reconsiderarea unor aspecte ale istoriei acestui spațiu în perioada evului mediu.

Un volum apărut recent la Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, în condiții grafice bune, cuprinde rezultatele analizei descoperirilor arheologice din perimetrul cimitirului medieval de la Brad (comuna Negri, județul Bacău) efectuate în intervalul anilor 1963-2004 sub coordonarea arheologului dr. Vasile Ursachi, în ultima etapă a cercetărilor luând parte și colegul dr. George Dan Hânceanu. Menționăm că Vasile Ursachi este cunoscut ca întemeietor al Muzeului de Istorie din Roman și director timp de câteva decenii (1957-2005) al acestei instituții, conducător al numeroaselor șantiere arheologice (circa 25) de la Gabăra-Moldoveni, Văleni, Aldești, cetatea medievală a Romanului, ansamblul arhitectural al Episcopiei Romanului ș.a. Pentru studierea cât mai completă a materialelor arheologice recuperate din aria sitului de la Brad au fost cooptați și alți cunoscuți specialiști arheologi, numismați și antropologi de la câteva instituții muzeale și centre academice din România și Republica Moldova.

Cartea cuprinde o introducere, zece capitole, bibliografie, un rezumat în limba franceză și trei anexe, cuprinzând ilustrația, un tabel al obiectelor din inventarul funerar al mormintelor cimitirului de la Brad și un repertoriu al cimitirelor medievale cercetate arheologic pe teritoriul Moldovei.

În *Introducere* (p. 11-13), semnată de Vasile Ursachi și George Dan Hânceanu, găsim date generale referitoare la situl arheologic de la Brad, amplasat pe cursul râului Siret, sit pluristratificat cu locuiri din preistorie și antichitate, suprapuse de nivelul medieval și modern. Potrivit arheologilor, în cele aproape 40 de campanii arheologice, desfășurate cu întreruperi, sub egida Muzeului de Istorie din Roman, au fost scoase la lumina zilei



vestigii importante pentru reconstituirea unei imagini ample în ceea ce privește activitățile cotidiene și viața spirituală, în special riturile și ritualurile funerare, a comunităților umane care au locuit terasa Siretului din epocile neo-eneolitică, bronz și perioada antică și medievală. De asemenea, aflăm că rezultatele cercetărilor arheologice din anii 1963-1983, cu excepția celor referitoare la necropola medievală, au fost publicate în anul 1995 într-un volum apărut în cunoscuta colecție *Bibliotheca Thracologica* a Institutului Român de Tracologie de la București. Astfel, volumul de față a fost consacrat cimitirului medieval cu cele 962 de morminte, istoriei bisericii de lemn a satului și casei marelui agronom român Ion Ionescu.

Capitolul I, *Istoricul cercetărilor* (p. 15-18), a fost întocmit, de asemenea, de Vasile Ursachi și George Dan Hânceanu, cărora se datorează și următoarele șapte capitole ale cărții. Din acest prim capitol, aflăm despre importanța sitului de la Brad și despre participarea arheologilor de la București

și Roman începând cu anul 1962 în studierea fortificației de pe terasa stângă a Siretului, identificată cu Zargidava antică, și necropola medievală în cele 37 de campanii arheologice desfășurate până în anul 2004.

Cel de-al doilea capitol, *Metoda de cercetare. Stratigrafia sitului* (p. 10-27) cuprinde descrierea secțiunilor cercetate și explicații legate de numerotarea mormintelor descoperite, deficiențele în ceea ce privește documentarea complexelor funerare medievale și date despre stratigrafia sitului. În capitolul următor (p. 29-41), găsim descrierea mormintelor, care au aparținut unor defuncți creștini, majoritatea fiind adulți (bărbați și femei). Potrivit autorilor, nu s-a efectuat o numerotare a mormintelor în ordine crescătoare de la o campanie la alta, recurgându-se astfel la o descriere comună, grupată pe secțiuni. Spre exemplu, în unele cazuri descrierea a fost făcută pentru grupuri cuprinzând circa 100 de morminte, cum ar fi cele descoperite în secțiunea I în anii 1963-1964 (p. 29-30).

Capitolul IV, *Inventarul funerar. Analiză și interpretări* (p. 43-77) cuprinde descrierea și rezultatele analizei pieselor descoperite pe suprafața cimitirului și a celor din umplutura complexelor funerare. Autorii au considerat potrivit să prezinte înainte de toate tipologia ceramicii medievale și moderne, „întrucât predomină cantitativ”, cum ar fi vasele de bucatărie (oale borcan, străchini, căni, ulcioare, pahare, capace), sfeșnicele, cahlele și pipele. De asemenea, găsim descrise obiectele din fier (piese de harnașament, unelte), bronz și argint descoperite pe suprafața necropolei. În continuare, autorii prezintă obiectele care alcătuiesc inventarul funerar, compus din obiecte de cult, piese de podoabă și vestimentație, îndeosebi cercei, inele, pandantive, diademe, nasturi ș.a., pentru care au fost aduse analogii de pe teritoriul României. Aici au fost prezentate și cărămizile cu diverse inscripții cu mențiunea că astfel de cărămizi au mai fost descoperite în necropolele din proximitatea bisericilor și mănăstirilor din Moldova și din restul spațiului românesc, indicând, de fapt, mormintele de călugări. Autorii relevă faptul că mormintele erau concentrate în zona centrală a promontoriului din preajma bisericii de lemn cu hramul Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul, defuncții fiind depuși simplu în groapă sau într-un sicriu din lemn. În aria necropolei au fost

identificate morminte duble, morminte suprapuse și reînhumări. Dintre cele 962 de morminte, 145 de morminte conțineau 157 de monede, analiza acestora facilitând stabilirea limitelor cronologice a necropolei de la Brad între sfârșitul secolului al XIV-lea/începutul celui de-al XV-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Capitolul V, *Satul Brad și biserica de lemn cu hramul „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul”* (p. 79-87) reprezintă o încercare a autorilor de a reconstitui cât mai cuprinzător istoria așezării medievale și moderne de la Brad și a vieții spirituale a comunității creștine de acolo, utilizând diferite categorii de surse documentare avute la îndemână. Totodată, capitolul următor a fost consacrat personalității agronomului Ion Ionescu de la Brad, urmărindu-se descendența, moștenirea și contribuțiile sale în domeniul științelor agricole. În timpul cercetărilor arheologice de pe platoul de la Brad, din punctul *La Stâncă*, au fost dezvelite un beci și fundațiile casei familiei Ionescu, urmașii cunoscutului neam de boieri Isăcescu. Vestigiile găsite cu prilejul săpăturilor în perimetrul fundațiilor ne dezvăluie importante aspecte ale vieții cotidiene a unor reprezentanți ai boierimii din Moldova în secolul al XIX-lea. Astfel, un capitol a fost dedicat prezentării „recipientelor din colecția „Ion Ionescu” și obiectelor din gospodăria familiei” (p. 95-107).

Un vast capitol, *Osteo-biografia populației înhumate în cimitirul medieval de la Brad*, a fost semnat de specialiștii antropologi dr. Angela Simalcsik și dr. Robert Daniel Simalcsik, cercetători în cadrul Centrului de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” al Academiei Române, Filiala Iași. În acest capitol, autorii au urmărit creionarea unei imagini osteo-biografice asupra unui segment populațional, relevând caracteristicile paleodemografice, biomorfometrice, tipologice și paleopatologice ale eșantionului studiat. Astfel, sunt prezentate rezultatele unei foarte bune analize comparative a datelor paleodemografice axată pe a găsi răspunsuri la o serie de întrebări referitoare la structura populației de la Brad, la cât trăiau și cum arătau membrii comunității și cât de mare era, ce anomalii „purtau”, de ce boli sufereau și ce preocupări cotidiene aveau. Un spațiu important din economia capitolului a fost dedicat rezultatelor corelării datelor seriei scheletice de la Brad cu analizele eșantioanelor descoperite la

Hangu (secolul XIX), Buhalnița (secolele XVII-XIX), Secu (secolele XIX), Gherăești (secolele XVI-XVIII), Schițșor (secolele XVI/XVII-XIX), Palatul Cnejilor (secolele XVII-XIX) ș.a., care, privite în ansamblu, constituie un tablou, în mare parte, comun pentru zona submontană a Moldovei. Autorii conchid, însă, că în ceea ce privește analiza paleopatologică, populația de la Brad poate fi comparată doar cu populațiile sincrone de la Berindești-Săbăoani, Piatra Neamț-Dărmănești și Piatra Neamț-*Curtea Domnească*, fiind identificate aceleași boli și anomalii la nivel dentar și osos și traumatisme frecvent întâlnite la populația din epoca medievală, precum și o serie de trăsături epigenetice.

Potrivit autorilor, numărul scheletelor scoase la lumină în cimitirul medieval de la Brad (secolele XIV-XIX) a fost mult mai mare, „supoziție făcută atât pe baza frecvenței mormintelor duble sau triple înregistrate, cât și a informațiilor legate de un mormânt colectiv de pe aria cimitirului (în care au fost reînhumate osemintele a câteva sute de schelete provenite din morminte distruse în perioada modernă)”. De asemenea, se arată că cea mai mare parte din scheletele descoperite în perimetrul necropolei medievale de la Brad au fost reînhumate într-o groapă comună, fără să beneficieze de analiză antropologică. Astfel, antropologii ieșeni analizează un eșantion format din 222 schelete provenite din 202 de morminte din cele 962 de complexe funerare semnalate, din care 79 sunt adulți de sex masculin (*adultus, maturus* și *senilis*), 41 sunt de sex feminin (*adultus, maturus* și *senilis*) și 102 sunt sub-adulți.

Ultimul capitol al cărții, *Determinări numismatice și tipologii ale pieselor de port funerare*, este structurat în două părți. Prima parte, *Descoperiri monetare în cimitirul de la Brad, județul Bacău*, a fost elaborată de cunoscuții cercetători în domeniul numismaticii dr. Lucian Munteanu de la Institutul de Arheologie din Iași și dr. Ana Boldureanu de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei din Chișinău. Potrivit autorilor, lotul de monede analizate este unul extrem de eterogen, fiind compus dintr-o varietate de nominaluri, care aparțin unor emitenți diverși și se datează într-un interval cronologic foarte generos, de-a lungul întregii perioade medievale și moderne. Cele 158 de monede descoperite au fost găsite în umplutura a 146 de morminte. Se arată că majoritatea complexelor funerare

conțin câte o singură piesă (133). Totodată, în câteva situații apar câte două monede (10) și, într-un singur caz, excepțional, au fost depuse trei monede (M 2/1973), iar într-un mormânt dublu (M 30-31/1974) a fost găsită o singură piesă. Cele mai vechi monede au fost emise în Moldova de Petru I Mușat (1375-1391). În morminte au fost depuse parale turcești, nominaluri mărunte imperiale, din argint (denarii târzii și duarii) și cele austriece din bronz, dar și emisiuni poloneze. Se atrage atenția asupra menținerii îndelungate în circulație a unor monede timpurii, precum denarii emiși de Matei II al Ungariei sau șelagii și poltoracii de la Sigismund III al Poloniei (1587-1632), astfel de piese fiind semnalate împreună cu paralele turcești, unele dintre ele bătute la distanță de aproape două veacuri. Un alt aspect abordat în acest capitol se referă la rolul perforațiilor intenționate a monedelor din mormintele de la Brad. De asemenea, se constată că monedele găsite în această necropolă au fost extrase din circulația monetară a vremii și reprezintă un eșantion din numerarul mărunț, disponibil pe piața locală, în diferite momente, pe parcursul secolelor XIV-XIX.

Cea de-a doua parte a ultimului capitol, *Podoabe, accesorii vestimentare și piese de mobilier funerar descoperite în necropola medievală de la Brad, județul Bacău*, a fost elaborată de dr. Silviu Oța de la Muzeul Național de Istorie a României din București. Autorul scoate în evidență diversitatea lotului de piese medievale și premoderne (plăcuțe de diademă, cercei, verigi de păr, mărgelile, inele, verighete, aplici, nasturi, paete, copci, ace, cataramă, mânere de la sicrie, monede), descoperite în complexele funerare de la Brad. După cum arată autorul, în analiza inventarului funerar, a urmărit caracteristicile tehnice ale pieselor descoperite, cum ar fi modul de execuție, decorul, dimensiunile, dar și cele stilistice (combinații ale decorurilor, motivele ornamentale), toate aceste detalii constituind baza stabilirii cronologiei pieselor prin analogie cu altele similare sau asemănătoare, descoperite în răsăritul Europei. Un alt aspect studiat de către Silviu Oța se referă la răspândirea teritorială și cronologică a artefactelor recuperate în necropola de la Brad. Cu certitudine, analiza acestor categorii de piese este importantă pentru reconstituirea practicilor funerare, dar mai ales pentru stabilirea preferințelor locuitorilor din această zonă în materie de podoabe și accesorii

vestimentare și, nu în ultimul rând, al nivelului de trai al comunității de-a lungul secolelor.

În concluzie, volumul publicat este foarte util pentru creionarea unei istorii a arheologiei medievale românești, dar, mai ales, pentru o mai bună

înțelegere a dinamicii demografice și a stării de sănătate a populației din Moldova secolelor XIV-XIX, precum și a practicilor funerare, a circulației monetare și a nivelului de trai în perioada medievală și modernă a acestui spațiu.

Ludmila Bacumenco-Pîrnău